

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ РОДИН ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Куторжевська Л. І., Куторжевський Б. А.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У ст. 3 Сімейного кодексу України зазначається, що «сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Її складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно» (*Сімейний кодекс України, 2002*). У науковій літературі сім'я розглядається дослідниками як первинний і найважливіший чинник соціалізації особи і є основою функціонування соціуму, головним осередком, саме в якому відбувається становлення та розвиток особистості дитини.

Науковці переконують: у соціальній роботі важливо враховувати тенденції сьогодення, які відбуваються в розвитку структури сім'ї та сімейних відносин. Вони можуть бути як позитивні, так і негативні [1, с. 204-205]. До позитивних тенденцій розвитку сімейних відносин, що відбувалися й продовжують здійснюватися за часів незалежності, слід відмітити, стверджують Петрочко Ж., Денисюк О., Петушкова Л., активізацію процесу деінституціалізації, заснованого на принципі забезпечення найкращих інтересів дитини, визнанні пріоритету сімейного виховання, появу програм з підвищення батьківського потенціалу для різних категорій сімей, реалізація принципу «для всіх», «знання», «співпраця», що засвідчує важливість надання послуг усім сім'ям, а не лише тим, які перебувають у складних життєвих обставинах, утверджується важлива ідея цінності здорової сім'ї [4]. Це навчання та підтримка біологічних сімей з дітьми, впровадження соціальної послуги «Школа батьківської компетентності», реалізація Програми підготовки кандидатів у прийомні вихователі, батьки-вихователі, опікуни-піклувальники, усиновлювачі, патронатні вихователі та ін. Серед негативних тенденцій науковці відмічають збільшення кількості вживання алкоголю серед дітей та підлітків в Україні; поширення ВІЛ/СНІДу та COVIDу-19; збільшується кількість сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах внаслідок економічної нестабільності, трудової міграції, підвищення конфліктності в сім'ї, зростання випадків сімейного насильства, насамперед стосовно жінок і дітей, військової агресії [5]. Відомо, через повномасштабне вторгнення рф в Україну 24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в

Україні» на території України було введено воєнний стан – це вплинуло на всі сфери суспільних відносин населення України, – стверджує Сергій Забора [2, с. 332-333]. Багато сімей змушені залишити свою домівку через активні бойові дії на території, де вони раніше проживали. Фактичний від'їзд з обжитого раніше місця призводить до розриву вже сталих соціальних зв'язків, викликає проблему дезадаптації на новому місці, збільшується ряд соціально вразливих категорій населення, особливо родин внутрішньо переміщених осіб. Соціально-психологічна підтримка ВПО, як правило, надходить від громад, де вони проживають: внутрішньо переміщені особи забезпечуються продуктами харчування, одягом, ліками.

В основі соціальної роботи з сім'ями лежить надання різноманітних послуг, стверджують Епель О., Лях Т., Силантьєва І. [1, с. 212]. Відомо, організаційні та правові засади надання соціальних послуг зафіксовано в Законі України «Про соціальні послуги» (2019). Вони спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. У Законі дається чітке визначення таких ключових понять як «базові соціальні послуги», «визначення потреб населення у соціальних послугах», «вразливі групи населення», «забезпечення найкращих інтересів отримувачів соціальних послуг», «оцінювання потреб сім'ї у соціальних послугах», «складні життєві обставини» та ін. Вразливі групи населення розглядаються як особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників.; шкода, завдана ... бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією (*Про соціальні послуги, 2019, ст.1*) [3].

Фахівці соціальної сфери, надаючи різноманітні послуги, формують життєстійкість родин внутрішньо переміщених осіб. Життєстійкість – це здатність людини витримувати всі складності життя та успішно протистояти життєвим проблемам та труднощам, це якість особистості, що дозволяє їй ефективно функціонувати та досягати своїх цілей, зберігати внутрішню рівновагу в складних ситуаціях життєвого вибору. Життєстійкість тісно пов'язана із суб'єктивністю особистості, її благополуччям, здатністю до успішної адаптації в нових умовах життєдіяльності. Життєстійкість визначається як структура особистості, яка є ресурсом стійкості в умовах стресу. Вона складається з трьох основних компонентів: *відданість* – активна участь у подіях життя, щира зацікавленість у навколишньому світі та в інших людях; *контроль* – переконання, що людина може впливати на події свого життя за допомогою власних зусиль; *виклик* – сприйняття змін як природної частини життя та можливості для особистісного зростання. Життєстійкість вважається важливим індивідуальним

шляхом, що веде до стійких результатів; стійкість має позитивний вплив та пом'якшує негативний вплив стресу на здоров'я та продуктивність.

Нещодавно в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка до Всесвітнього дня ментального здоров'я відбувся захід «Дотики підтримки» згідно Всеукраїнської програми ментального здоров'я за ініціативи Олени Зеленської. На питання «Ти як?» дотиками підтримки звучали слова ректорки професорки Марини Гриньової: «Ректорство є надзвичайно відповідальною та почесною місією і вона має особливий контекст в умовах війни. Освіта має бути людиноцентричною, всі послуги мають бути особистісно орієнтованими, бо найдорожче в світі – людська доля, яку не можна нівечити, її потрібно плекати»; слова Людмили Теймуразян: «Самовідданість – особлива риса українських жінок: надзвичайна любов до рідної землі, особлива родинна підтримка чоловіка-захисника і волонтерство 24/7 – реальність, що має глибокий сенс», Віталія Андрущенко: «Досвід війни, що нагадує протезом про пройдений життєвий етап, дає внутрішні сили підтримувати побратимів та посестер через творчість і теплі розмови біля гончарного кола», Ольги Боркунової: «Колись жіноче щастя вимірювалось сукнями і парфумами, стабільною лікарською практикою, а зараз до нього додалися букети польових квітів від коханого з “нуля” і цілодобові телефонні розмови про успішну логістику сотень тон гуманітарної допомоги з-за кордону», Андрія Павленка: «Як багато тих, кому вже не скажеш “привіт, а так щиро був їм вірним побратимом! І попри буденні цивільні турботи, кожен має щодня дякувати героям, завдячуючи яким ми щоранку зустрічаємо сонце», Людмили Міндьо: «Важко опинитися в статусі “ВПО”, особливо, коли знаєш, що скоро з'явиться нове життя! Але доля вирішила, що на саме на одну полтавку має стати більше. І Полтава не підвела – розкрила свої теплі обійми», Юліани Линник: «Тільки спільно і самовіддано ми зможемо зламати хребет росії... А зараз нам потрібно повернутися обличчям до захисників та ветеранів й зробити так, щоб їм було в цивільному житті і щоб нікому в голову не прийшло сказати “ми вас туди не посилали”, Богдана Сичова: «Нове місце проживання, хоч і вимушене, це – нова цікава сторінка життя, яку можна розцінити як пригоду, адже поруч рідні та близькі, що стали “новими” полтавцями і знайшли домівку», Юлії Рябухи: «Сумщина стала для мого чоловіка місцем, де він попрощався із земним життям. Іван Ковальов – воїн, який є уособленням глибокої любові до Батьківщини. І я знаю, що зараз маю жити за двох і допомагаю іншим (мамам, дружинам) це робити життєствердно і наснажено», Вадима Остовця: «Вимушено залишив рідну Харківщину, але зустрів теплі обійми людей з Полтавщини, що додало ресурсу працювати та активно

волонтерити: наша маскувальна сотня за тиждень виготовляє 20 сіток розміром 4х6 метрів».

Також в університеті діє Центр Життестійкості Гірської міської територіальної громади Сіверськодонецького району Луганської області, фахівці якого надають допомогу як мешканцям громади, так і внутрішньо переміщеним особам. Дванадцять територіальних громад Полтавщини залучені до ініціативи відкриття Центрів Життестійкості, де надаються якісні та доступні соціальні послуги. На 01.09. 2025 року 29.8 тисяч послуг надано завдяки дії таких Центрів Життестійкості: Пирятинської ТГ (ГО «ВО КЛАС»), Новооржицької ТГ (БФ «Карітас Лубни»), Лубенської ТГ (БФ «Карітас Лубни»), Оржицької ТГ (БФ «Карітас Лубни»), Хорольської ТГ (БФ «Карітас Лубни»), Глобинської ТГ (КУ «Центр надання соціальних послуг»), Кременчуцької ТГ (ГО «Створюю. Дій. Досягай»), Кобеляцької ТГ (БО «Світло надії»), Новосанжарської ТГ (ПОО ТЧХУ), Полтавської ТГ (БО «БФ Карітас Полтава»), Шищацької ТГ (БФ «Карітас Лубни»), Миргородської ТГ (ПрАТ «Миргородкурорт»).

Таким чином, фахівці соціальної сфери мають можливість орієнтуватися в сучасній ситуації, бути мобільним та гнучким, враховувати особливості, характерні для окремих категорій типів сімей, правильно обирати методики та технології роботи з ними і надавати якісні та доступні соціальні послуги щодо формування життестійкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. / О.М. Денисюк та ін.; ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород: РІК-У, 2023, 420 с.
2. Забора С. Психологічна реабілітація військових засобами декоративно-прикладного мистецтва у музейному просторі. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу* : Мат-ли VI Міжнар. наук.-практ. конф., (17-18 травня 2023 р.) / Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ППЕП, 2023. С. 332–334.
3. Закон України «Про соціальні послуги». 2019.
4. Петрович, Ж. В., Петушкова, Л. А. Нова програма підготовки сімей до догляду та виховання влаштованих/усиновлених дітей. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2021. №2(49), 160-164. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38874/1/>
5. Якість життя населення України та перші наслідки війни. (Черенько Л. М, Полякова С. В, Шишкін В. С., Реут А. Г., Крикун О. І., Когатько Ю. Л., Заяць В. С., Клименко Ю. А.) (2023). Нац. акад. наук Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Monoграфія_якість.pdf